

besproken handleiding geen studiemateriaal wordt aangeboden.

Terecht heeft de auteur grote aandacht besteed aan de invloed van het internationaal recht op het strafprocesrecht. De frisse indruk die van het gehele werk uitstraalt, is onbetwistbaar mede te danken aan de plaats die er aan het internationaal recht wordt toebedeeld, en dit in tegenstelling tot vrij marginale behandeling ervan in de traditionele handboeken over procesrecht. De medewerking van Mevr. F. Thomas aan de desbetreffende passages was de garantie voor de hoge kwaliteit ervan.

Niets dan lof dus voor dit prachtwerk, dat in niemands bibliotheek zal misstaan, ook niet in de bibliotheek van hen die beroepshalve dagelijks met het strafprocesrecht bezig zijn. Deze laatsten zullen hoogstens betreuren dat J. D'Haens nog niet klaargekomen is met een nog omvangrijker en meer omvattende behandeling van het strafprocesrecht. Op een cursus mag men evenwel geen kritiek geven, vanuit beoordelingscriteria die alleen gelden voor doorwrochte handboeken. Een kleine suggestie nochtans voor de toekomstige herdrukken: waarom geen analytische trefwoordenlijst toevoegen, die de reeds grote gebruikswaarde van het werk nog aanzienlijk zou verhogen.

Lieven Dupont

Nationale Vereniging voor Geestelijke Gezondheidszorg, Alternatieven van het psychiatrisch ziekenhuis, Gent, 1980.

Het betreft het verslagboek van een internationale workshop die te Gent doorging van 31 maart tot 3 april 1980, en die georganiseerd werd door de Nationale Vereniging voor Geestelijke Gezondheidszorg in samenwerking met de 'World Federation for Mental Health'. De bundel bevat 26 lezingen, het verslag van 15 werkgroepen en een syntheseverslag.

Alhoewel het *syntheseverslag* (p. 269-288) achteraan komt blijven wij er eerst even bij stilstaan omdat het een totaalbeeld biedt. Het is van de hand van Van Londen, directeur-generaal van Volksgezondheid en Milieu, Leidschendam, Nederland. Het is een magistrale samenvatting van wat tijdens de workshop aan bod is gekomen. Er wordt op gewezen dat de algemene tendens tijdens het congres was: het zeer negatief beeld van het psychiatrisch ziekenhuis met de wens dat het zou verdwijnen en met weinig aandacht voor de veranderingen die zich binnen sommige psychiatrische centra voordoen. Bovendien ontbreekt de – weliswaar ingewikkelde – evaluatie van de kwaliteit van de voorgestelde alternatieven. Globaal werd gepleit voor regionalisatie, het beter afstemmen van de voorzieningen op de noden van de lokale gemeenschap, de noodzaak van een geïntegreerd en op soepele wijze gehanteerd netwerk van voorzieningen, voldoende aandacht voor preventie, revalidatie en betere samenwerkingsverbanden.

Wij zullen hier niet alle overige lezingen bespreken, maar wel enkele deelaspecten uit bepaalde bijdragen. De lezingen van anderstalige sprekers zijn in Nederlandse vertaling weergegeven. De vertaling laat trouwens wel

regelmatig te wensen over. Na de introductie van Jannes (Gent) en de openingstoespraak van Morgan (Londen) wordt de toespraak van Coens (Brussel) staatssecretaris voor de Nederlandse Gemeenschap en het Vlaamse Gewest weergegeven. Hij geeft toe dat de alternatieven onvoldoende van de grond zijn gekomen, maar legt er de nadruk op dat in de huidige economische situatie slechts in beperkte mate geld kan ter beschikking gesteld worden en dat de meeste aandacht dient te gaan naar het bevorderen van de kwaliteit van de bestaande voorzieningen.

Baert (Kopenhagen) wijst er op welk groot belang de Wereldgezondheidsorganisatie hecht aan de beweging van 'custodial care' naar 'community oriented care'. Trimbos (Rotterdam) stelt o.m. 12 stellingen voor in verband met alternatieve geestelijke gezondheidszorg. Vuylsteek (Gent) ontwikkelt zijn opvattingen over het preventief aspect in de geestelijke gezondheidszorg. Heimler (Londen en Calgary) geeft een persoonlijk gekleurde ervaring weer in het kader van pogingen om de 'community care' te bevorderen. Basaglia (Triëste) – die kort na zijn verblijf te Gent overleed – beschrijft de wijze waarop de democratische psychiatrie, waarvan hij de voorman is, zich in Italië ontwikkelt. Romme (Maastricht) tracht aan te tonen dat er bepaalde alternatieven bestaan voor de verschillende functies van het psychiatrisch ziekenhuis. Pyck (Leuven) behandelt de opleiding tot multidisciplinair denken en werken.

Tot zover ging het over de lezingen die de eerste dag op het programma van de workshop stonden. Hierna volgt een opsomming van de andere lezingen.

Amiel (Parijs) : dood en wedergeboorte van het psychiatrisch ziekenhuis.

Bennett (Londen) : de revalidatie van de mentaal gehandicapten (d.i. een minder goede vertaling van 'mentally ill people' of 'mental disabled').

Janssen (Antwerpen) : de rol van de huisarts in de geestelijke volksgezondheid.

Richters (Amsterdam) : Boddaertcentra als alternatief voor residentiële opvang van kinderen.

Duncan (Londen) : hoe vrijwilligers er kunnen toe bijdragen om mensen uit het psychiatrisch ziekenhuis te houden.

Matheussen (Geel) : de Geelse gezinsverpleging.

Towell (Londen) : het verlaten van de instelling-strategieën en problemen.

Verbraak (Utrecht) : tussenvoorzieningen in de geestelijke gezondheidszorg in Nederland.

Berggren (Angelholm) : SPRI : Swedisch Planning and Research Institute.

Morris (Fareham) : beschut wonen en dagziekenhuis.

Neander (Skovde) : vormen van psychiatrische dag- en nachtcentra voor kinderen en adolescenten in Zweden.

Van Eynde (Wolfheze) : ziekenhuis of therapeutische leefgemeenschap.

Elphick (St. Albans) : alternatieven binnen de psychiatrische instelling.

Landuyt (Antwerpen) : wonen en werken buiten het psychiatrisch ziekenhuis : ervaringen met klein atelier en een autonome leefgroep.

Otten (Groningen) : het project een werkvorm voor preventieve activiteiten in de (A)G.G.Z..

Smythe (Londen) : politieke weerstanden tegen de ontwikkeling van alternatieven.

Daarna volgen de verslagen van 15 werkgroepen over 13 verschillende thema's : preventie, crisisinterventie, eerstelijnszorg, beschut wonen, zelfhulpgroepen, politieke implicaties, rehabilitatie en resocialisatie, chronische patiënten, samenwerkingsverbanden, kwaliteitsverbetering, opleidingsnoden van hulpverleners, consultatie en financiering van alternatieven.

Wat de globale beoordeling betreft sluiten wij aan bij een van de slotopmerkingen van een verslag van de workshop door Van Eck en Bloemsma in het Maandblad Geestelijke Volksgezondheid (1980, 5, 427-434). De behandelde themata zijn analoog aan deze die in de jaren vijftig en zestig bij het begin van de 'community psychiatry' aan bod kwamen. Het geheel verliep op serene wijze m.n. niet in een revolutionaire sfeer zoals eind van de jaren zestig en begin van de jaren zeventig.

In elk geval is dit verslagboek de moeite waard voor iedereen die interesse heeft voor veranderingsprocessen binnen de geestelijke gezondheidszorg.

J. Casselman

Ellie Lissenberg, *Kinderen spreken recht. Een onderzoek naar denkbeelden van kinderen over misdaad en straf*, Samsom, Alphen aan den Rijn, 1979.

"Een leerkracht ... meende dat het zinloos was kinderen te vragen naar hun denkbeelden over misdaad en straf. Als kinderen daar ideeën over hebben, zo stelde hij, dan weerspiegelen deze toch de ideeën van hun ouders" (p. 27). Deze opvatting wordt door Ellie Lissenberg betwist : kinderen zijn geen copieën van voor hen belangrijke volwassenen. Haaks op dit uitgangspunt staat de probleemstelling die zij in haar onderzoek uitwerkt : "*Doel* van deze studie is een inzicht te krijgen in de oplossingen die kinderen leren en hebben geleerd voor problemen van beheersing in tussenmenselijke relaties waarop het strafrecht van toepassing is" (p. 3).

Vandaaruit is haar onderzoek veeleer een weergave van de mate waarin kinderen gangbare, door volwassenen uitgebouwde, werkelijkheidsconstructies integreren, dan wel een ontdekking van de werkelijkheidsconstructies die kinderen zélf in hun alledaagse leefwereld opbouwen, en die mogelijk verschillend zijn van deze van volwassenen. Uitgangspunt en probleemstelling van dit onderzoek roepen aldus tegengestelde verwachtingen op; waar, vanuit het gestelde uitgangspunt, verwacht kan worden dat getracht wordt de eigen betekenisverlening van kinderen te *onthullen*, is de probleemstelling gericht op de *beschrijving* van een socialisatieproces : "welke inhoud geven kinderen aan etiketten die zij eventueel van toepassing achten op mensen die zich strafbaar hebben gedragen ?" (p. 15).

De discussies die dit werk kan uitlokken, situeren zich op verschillende niveaus.

Het eerste niveau is dit van de *onderzoeksopzet*. De vermelde discrepantie tussen uitgangspunt en probleemstelling situeert zich op dit niveau.

Nauw hiermee verbonden is de discussie met betrekking tot de gehanteerde *onderzoeksmethode*. 332 leerlingen uit drie basisscholen in Amsterdam werd